

Neurokirjon henkilö
epäiltynä tai syytettynä
rikosoikeudellisessa järjestelmässä

TIETOA POLIISEILLE, ASIANAJAJILLE, TUOMAREILLE JA SYYTTÄJILLE

Sisällys

ALKUSANAT	3
1. NEUROKIRJON HENKILÖ RIKOSOIKEUDELLISESSA PROSESSISSA	4
Mitä laissa sanotaan haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden oikeusturvan toteutumisesta?	4
Miten tunnistan autismikirjon henkilön?	6
Miten tunnistan ADHD-henkilön?	8
Millaiset rikostyypit ovat tyypillisimpiä autismikirjon henkilöille?	12
Millaiset rikostyypit ovat tyypillisimpiä ADHD-henkilöille?	12
Millaisia riskejä liittyy neurokirjon henkilöiden oikeusturvan toteutumiseen?	13
2. KUULUSTELU	14
Mitä minun tulisi ottaa huomioon kuulustellessani neurokirjon henkilöä?	14
Miten varmistan, että kuulustelutilanteissa ymmärrämme autismikirjon henkilön kanssa toisiamme?	17
Miten voin varmistaa, että ADHD-henkilö pystyy keskittymään käsiteltävään asiaan?	17
Mitä erityisiä riskejä on johdattelevissa kysymyksissä, ja mitä haasteita liittyy vapaaseen kerrontaan neurokirjon henkilöillä?	18
Muistavatko neurokirjon henkilöt asioita ja tapahtumia samalla tavalla kuin muutkin ihmiset keskimäärin?	19
3. OIKEUDENKÄYNTI	20
Miten ohjeistan neurokirjon henkilöä ennen ja jälkeen oikeudenkäynnin?	20
Miten autan ja tuen neurokirjon henkilöä hoitamaan osuutensa oikeudenkäynnissä?	22
Lähteet ja muuta kirjallisuutta	23

ALKUSANAT

Neurokirjon henkilö on haavoittuvassa asemassa Suomen rikosoikeudellisessa järjestelmässä. Kansainvälisissä tutkimuksissa on havaittu, että neurokirjon piirteitä ei tunnisteta kuulusteluissa tai oikeudenkäynneissä, mikä voi vaarantaa kohderyhmän oikeusturvan. Pahimmillaan ihminen voidaan tuomita rikoksesta, jota hän ei ole tehnyt.

Tämä julkaisu on tarkoitettu poliiseille, asianajajille, tuomareille ja syyttäjille, jotka työssään kohtaavat neurokirjon henkilöitä.

Neurokirjon henkilöllä viitataan ihmiseen, jolla on autismikirjon tai ADHD:n piirteitä.

Vaikka tämän julkaisun näkökulma on rikoksesta epäiltyjen kuulustelu ja oikeudenkäynti, pätevät vihkon sisältämät vinkit myös kohderyhmän kuulemiseen asianomistajana ja todistajana.

Julkaisu on tuotettu osana kolmivuotista Oikeusturva ja kuntoutus kuntoon 2020 -hanketta, jonka tarkoituksena on kehittää autismikirjon ja ADHD-henkilöiden asemaa rikosoikeudellisessa järjestelmässä. Julkaisusta on pyritty tekemään mahdollisimman tiivis ja helppokäyttöinen, jotta lukija löytäisi nopeasti vastauksia etsimiinsä kysymyksiin.

Tekijät haluavat kiittää erityisesti Matti Tolvasta ja Hanna Lahtista Itä-Suomen yliopistosta sekä Peter Vermeulenia Autisme Centraalista, jotka kaikki kommentoivat käsikirjoitusta sen eri vaiheissa. Kiitos myös Suomen autismikirjon yhdistykselle sekä hankkeeseemme osallistuneille neurokirjon henkilöille, joiden kokemukset ohjasivat työtämme merkittävällä tavalla.

Toivomme, että rikosoikeudellisessa järjestelmässä työskentelevät ihmiset hyödyntäisivät julkaisua ja auttaisivat näin turvaamaan neurokirjon henkilöiden oikeusturvan toteutumisen.

Oikeusturva ja kuntoutus kuntoon 2020 -hanketiimi

Sanna Kara
projektipäällikkö

Katri Mikkola
psykologi

Minna Tuusa
hanketyöntekijä

1. NEUROKIRJON HENKILÖ RIKOSOIKEUDELLISESSA PROSESSISSA

Mitä laissa sanotaan haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden oikeusturvan toteutumisesta?

Matti Tolvanen, Rikos- ja prosessioikeuden professori, OTT

ESITUTKINTAA OHJAAVAT ESITUTKINTALAIN

4. luvussa määritellyt esitutkintaperiaatteet. Esitutkinnassa on selvitettävä ja otettava huomioon sekä rikoksesta epäiltyä vastaan että hänen puolestaan vaikuttavat seikat ja todisteet. Rikoksesta epäiltyä on esitutkinnassa kohdeltava syyttömänä, ja hänellä on oikeus olla myötävaikuttamatta sen rikoksen selvittämiseen, josta häntä epäillään. Esitutkinnan toimittajan eli tutkijan pitää varmistaa, että rikoksesta epäilty todella ymmärtää häntä koskevien oikeuksien sisällön. Tutkijan pitää myös varmistaa, että rikoksesta epäilty ymmärtää, mitä hän tunnustaa ja miten tunnustus vaikuttaa rikosvastuuseen ja rangaistuksen määräämiseen.

Esitutkinnassa kenenkään oikeuksiin ei saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä esitutkinnan tarkoituksen saavuttamiseksi. Esitutkintatoimenpiteellä ei saa aiheuttaa kenellekään tarpeettomasti vahinkoa tai

haittaa. Esitutkinnan asianosaisia ja muita esitutkintaan osallistuvia on kohdeltava hienotunteisesti. Esitutkintatoimenpiteen ja siitä aiheutuvan henkilön oikeuksiin puuttumisen on oltava puolustettavia suhteessa selvittävään rikokseen, selvitettävän asian selvittämistarpeeseen sekä toimenpiteen kohteena olevan henkilön ikään, terveyteen ja muihin vastaaviin asioihin nähden.

Esitutkintalaissa korostuu rikoksesta epäillyn ja asianomistajan oikeus käyttää avustajaa. Kuulusteltavalle on ilmoitettava oikeudesta käyttää avustajaa, ja tutkijan pitää varmistaa, että kuulusteltava ymmärtää, mitä tämä oikeus ja siitä luopuminen tarkoittaa. Tutkinnanjohtaja ja syyttäjä ovat velvollisia hakemaan tuomioistuimelta avustajan määräämistä rikoksen asianomistajalle ja puolustajaa rikoksesta epäillylle. Näiden velvollisuuksien tarkempi sisältö on määritelty esitutkintalaissa (ETL 4:10). Avustajan

käyttämättä jättäminen voi johtaa siihen, ettei kuulustelua hyväksytä oikeudenkäyntiaineistoksi. Oikeusturvan näkökulmasta vielä pahempi seuraus on se, että avustajan käyttämättä jättäminen esitutkinnassa voi johtaa väärään rikoksen syyksi lukevaan tuomioon.

Esitutkintaviranomaisen on ilmoitettava asianomistajalle ilman aiheetonta viivytystä muun muassa hänen oikeutensa tukipalveluihin ja tukihenkilön käyttöön siinä laajuudessa kuin se on erityisesti asianomistajan henkilöön liittyvät seikat ja rikoksen laatu huomioon ottaen tarpeen. Kuulusteltavaa on kohdeltava rauhallisesti ja asiallisesti. Tunnustuksen tai määrättyyn suuntaan johtavan lausuman saamiseksi kuulusteltavalta ei saa käyttää tietoisesti vääriä ilmoituksia, lupauksia tai uskomuksia erityisistä eduista, uuvuttamista, uhkausta, pakkoa taikka muita kuulusteltavan ratkaisuvapauteen, tahdonvoimaan, muistiin tai arvostelukykyyen vaikuttavia sopimattomia keinoja

tai menettelytapoja (ETL 7:5). Nämä oikeudet koskevat kaikkia kuulusteltavia, **mutta oikeudet korostuvat erityisesti silloin, kun kuultavana on henkilö, jolla on vaikeuksia hahmottaa todellisuutta ”keskimääräistä” vastaavalla tavalla. Tällaisia kuulusteltavia ovat henkilöt, joilla on autismikirjoon tai ADHD:hen viittavia piirteitä.**

Erityisen suojelun tarpeessa olevan asianomistajan kuulustelussa on noudatettava esitutkintalaissa (ETL 7:21) säädettyä menettelyä. Rikoksen uhrina olevan neurokirjon henkilön erityisen suojelutarpeen arviointi on otettava huomioon heti rikostutinnan alussa. Suojelutarve dokumentoidaan erilliselle lomakkeelle. Siinä kartoitetaan toimenpiteet, joilla rikoksen uhrin kykyä jaksaa tuetaan rikosprosessin aikana esitutkinnassa ja myöhemmin seuraavassa oikeuskäsittelyssä, jotka molemmat voivat venyä hyvin pitkiksi. Tämä palvelee merkittävästi myös asian selvittämistä

esitutkintalain (ETL 1:2) mukaisesti. Tukitoimet voivat liittyä esimerkiksi siihen, ettei rikoksen uhrin tarvitse kohdata vastaajaa henkilökohtaisesti oikeussalissa.

Asianosaisen avustajalla ja asianomistajalle määrättyllä tukihenkilöllä on oikeus olla läsnä hänen päämiestään kuulusteltaessa, mikäli tutkinnanjohtaja ei kiellä sitä painavista rikostutkinnallisista syistä. Epäillyn avustajan läsnäolo saadaan kieltää vain, jos se on välttämätöntä rikoksen selvittämisen merkittävän vaarantumisen estämiseksi. Tutkija voi pyynnöstä sallia muunkin asianosaista tai todistajaa tukevan henkilön läsnäolon kuulustelussa, jos se ei vaikeuta rikoksen selvittämistä eikä vaaranna salassapitovelvollisuutta.

Jos kuulusteltavan ei voida olettaa ymmärtävän kuulustelun merkitystä mielenterveyden häiriön, järkytyksen tai muun vastaavan syyn takia, häntä saa kuulustella vain, jos

kuulustelua ei voida lykätä rikoksen selvittämistä vaarantamatta. Näissä tilanteissa kuulusteltavalle on ehdottomasti järjestettävä kuulusteluun avustaja. Kuulustelemisesta on tarvittaessa neuvoteltava kuulusteltavan läheisten ja lääkärin kanssa. Vakavien rikosten tutkinnassa on tärkeää jo esitutkintavaiheessa selvittää rikoksesta epäillyn syyntakeisuutta ja sen arvioimisessa tarvittavia seikkoja. Prosessin asianosaisen erityispiirteet pitää ottaa huomioon oikeudenkäyntiin valmistauduttaessa. Syytetyn tai asianomistajan avustajan pitää käydä ennen oikeudenkäyntiä valmiustelevasti läpi seikat, joita oikeudenkäynnissä henkilökohtaisesti kuultavalta todennäköisesti tullaan kysymään, tarvittaessa tukihenkilöä apuna käyttäen. Kuultavan valmistelu oikeudenkäyntiä varten – todistelun teemat ja todennäköisesti esitettävien kysymysten läpi käyminen – on laissa sallittua toimintaa.

Miten tunnistan autismikirjon henkilön?

AUTISMIKIRJON HENKILÖIDEN TAIDOT ja tuen tarpeet vaihtelevat yksilöllisesti. Yhteistä kaikille autismikirjon henkilöille ovat poikkeavuudet kommunikaatiossa ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa sekä toistavat käyttäytymismallit ja rutiinit. Kommunikaation poikkeavuuksia ilmenee niin kielellisessä viestinnässä kuin eleissä ja ilmeissä.

Sosiaalisen vuorovaikutuksen poikkeavuudet liittyvät muun muassa vaikeuteen tunnistaa toisten ihmisten tunteita ja näkökulmia. Autismikirjon henkilöt eivät myöskään välttämättä osaa ilmaista omia tunteitaan muille. Heillä on usein myös ali- ja yliherkkyyttä erilaisille aistiärsykkeille, kuten äänille, valoille, väreille, hajuille, mauille ja kivulle. Tämän lisäksi heillä on usein joitakin erityisiä mielenkiinnon kohteita.

Autismikirjon henkilön erilainen tapa hahmottaa ja käsitellä tietoa vaikuttaa hänen selviytymiseensä maailmassa, joka on rakennettu neurotyypillisten henkilöiden ehdoilla. Tämä pitää sisällään myös rikosoikeudelliset prosessit. Autismikirjon henkilöiden keskeinen haaste on niin sanottu kontekstisokeus. Lähes jokaisen asian ymmärtäminen riippuu asiayhteydestä eli kontekstista, jossa se esiintyy. Edes punainen liikennevalo ei käske jokaisessa tilanteessa pysähtymään: suojatietä jo ylittävää se kehottaakin itse asiassa kiirehtimään. Autismikirjon henkilölle näiden tilanneyhteyksien ymmärtäminen voi olla vaikeaa. Autismikirjon henkilöillä on usein myös psyykkisiä sairauksia, ja monilla on myös ADHD:n piirteitä.

Erityispiirteitä autismikirjon henkilöiden kommunikaatiossa

- ♦ Puhe vaihtelee hyvinkin runsaasta niukkaan
- ♦ Vaikeus ylläpitää vastavuoroista keskustelua
- ♦ Vaikeus ymmärtää keskustelun sääntöjä
- ♦ Taipumus ymmärtää asioita kirjaimellisesti ja antaa niille absoluuttinen merkitys
- ♦ Vaikeus tunnistaa ja ilmaista ilmeitä ja eleitä
- ♦ Tilanteeseen nähden sopimattomat kysymykset ja toteamukset
- ♦ Erikoinen puheen rytmi, äänenpainot, äänen korkeus
- ♦ Yksinpuhelut itseä kiinnostavista asioista, vaikeus puhua toisten ihmisten mielenkiinnon kohteista

Autismikirjon henkilöiden toistava käyttäytyminen ja rutiinit

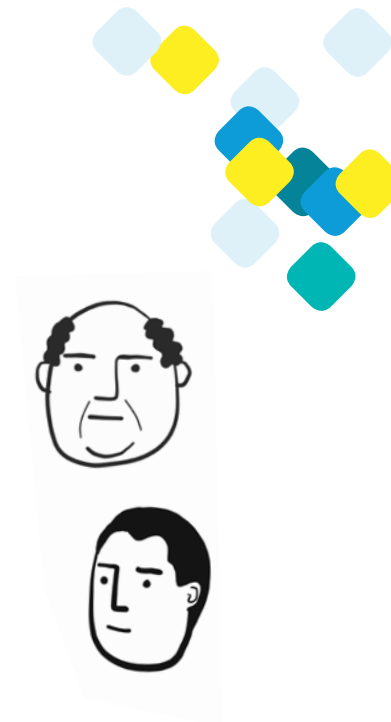
- ♦ Vaikeus toimia uudessa tilanteessa tai siirtyä uuteen tilanteeseen
- ♦ Poikkeava liikehdintä (esim. käsien heiluttelu, itsensä heijaaaminen)
- ♦ Kiinnostuksen kohteiden kapea-alaisuus
- ♦ Kysymysten, sanojen tai fraasien toistelu
- ♦ Vaikeus muuttaa totuttuja toimintatapoja (esim. tavarat ovat aina määrättyssä järjestyksessä tai määrätyllä paikalla, aikataulumuutokset saattavat aiheuttaa hermostumista)
- ♦ Toiminnan kaavamaisuus

Erityispiirteitä autismikirjon henkilöiden sosiaalisessa kanssakäymisessä

- ♦ Vaikeus ymmärtää sosiaalisia vihjeitä (ääneen sanomattomat säännöt)
- ♦ Poikkeava katsekontakti
- ♦ Vaikeus ymmärtää toisen henkilön näkökulmaa, motiiveja ja oman toiminnan seurauksia
- ♦ Toiminnan joustamattomuus (voi antaa omaehtoisen vaikutelman)
- ♦ Vaikeus hallita tunteita
- ♦ Sosiaalisissa tilanteissa kuormittuminen ja sen seurauksena voimakkaat stressireaktiot
- ♦ Tilanteeseen nähden epäsovikat reaktiot (esim. nauraminen vakavassa tilanteessa)

Miten tunnistan ADHD-henkilön?

ADHD-HENKILÖILLÄ ON usein vaikeuksia keskittyä, minkä lisäksi he voivat olla impulsiivisia tai yliaktiivisia. Oireet vaihtelevat kuitenkin henkilöstä toiseen. Osalla on hankaluuksia keskittymisessä ja asioiden aikaansaamisessa, kun taas toisilla korostuu impulsiivisuus ja yliaktiivisuus. Joillakin yksilöillä voi ilmetä kaikkia edeltäviä. ADHD-henkilöillä on usein vaikeuksia toiminnanohjauksessa (mm. aloitekyvyttömyys, epäjärjestelmällisyys, toiminnan suunnittelemattomuus) ja tunteiden säätelyssä. Aikuisten ADHD-henkilöiden arkea haittaavat eniten keskittymisvaikeudet ja impulsiivisuus. Keskittymisen ja toiminnanohjauksen vaikeudet ovat usein pysyvämpiä. ADHD-henkilöillä on korostunut riski päihdeongelmille ja psyykkisiin sairauksiin (mm. ahdistuneisuus, masennus). Heillä on usein myös autismikirjon piirteitä.

ADHD-henkilöiden impulsiivisuuden piirteitä

- ♦ Malttamattomuus (nopeat ”en tiedä” -vastaukset tai asioiden aloittaminen ennen kuin ohjeet on kerrottu loppuun)
- ♦ Vastaa ennen kuin kysymys on esitetty loppuun
- ♦ Ei jaksaa odottaa vuoroaan
- ♦ Henkilö keskeyttää toisia tai vaikuttaa tunkeilevalta
- ♦ Toimii ennen kuin ajattelee
- ♦ Elämyshakuisuus

ADHD-henkilöiden yliaktiivisuuden piirteitä

- ♦ Liikuttelee levottomasti käsiään, jalkojaan tai vääntelehtii tuolillaan
- ♦ Vaikeus pysyä paikallaan
- ♦ Äänekkyys
- ♦ Puheen nopeus ja runsaus (toisen osapuolen on vaikea saada puheenvuoroa)
- ♦ Yliaktiivisuus ei oleellisesti muutu, vaikka sosiaalinen ympäristö ja ulkoiset vaatimukset muuttuvat
- ♦ Yliaktiivisuus ei välttämättä näy ulospäin (ns. sisäinen levottomuus)

ADHD-henkilöiden keskittymisvaikeuksien piirteitä

- ♦ Keskittymisen ylläpitäminen lyhytkestoista
- ♦ Huomion kiinnittäminen epäolennaisuuksiin
- ♦ Ei vaikuta kuuntelevan, vaikka hänelle puhutaan
- ♦ Järjestelmällinen tekeminen on vaikeaa ja tehtävät jäävät kesken
- ♦ Ponnistelua vaativat tehtävät koetaan epämieluisina ja vaikeina
- ♦ Tavarat usein hukassa
- ♦ Huolimattomuusvirheet
- ♦ Häiriintyy herkästi ympäristön ärsykkeistä
- ♦ Vaikeus palauttaa huomiota ennen keskeytystä käsiteltyyn asiaan
- ♦ Vaikeus noudattaa moniosaisia ohjeita
- ♦ Muistamattomuus
- ♦ Vaikeus irrottautua mielenkiintoisista asioista (tekemiseen uppoutuminen)

Millaiset rikostyypit ovat tyypillisimpiä autismikirjon henkilöille?

AUTISMIKIRJO ITSESSÄÄN EI ole riskitekijä rikolliselle käyttäytymiselle. Autismikirjoon liittyvät piirteet voivat kuitenkin toimia rikoksen motiivien taustalla ja vaikuttaa rikoksesta epäillyn oikeusturvan toteutumiseen. Tämän vuoksi kyseiseen kohderyhmään on syytä kiinnittää rikosoikeudellisessa järjestelmässä erityistä huomiota.

Autismikirjon henkilöiden tekemien seksuaalirikosten taustalla voi olla esimerkiksi vaikeudet sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, jolloin ihminen ei välttämättä pysty muodostamaan toivomiaan vastavuoroisia ihmissuhteita. Sosiaalisen naiiviuden vuoksi kanssakäyminen voi olla helpompaa itseään nuorempien henkilöiden kuin omanikäisten kanssa.

CASE: "Pekka" on mies, jolla on autismikirjon piirteitä. Hänet on tuomittu seksuaalirikoksista ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Pekan autismikirjon piirteet ja psyykkiset ongelmat ovat vaikuttaneet hänen rikolliseen käyttäytymiseensä. Hänellä on ollut vaikeuksia sosiaalisessa kanssakäymisessä, minkä vuoksi hän muodosti suhteita lähinnä internetissä. Pekalla oli vaikeuksia lähestyä uusia ihmisiä, löytää toista osapuolta kiinnostavia keskustelunaiheita ja aloittaa keskustelua heidän kanssaan. Tämän vuoksi Pekka muodosti itselleen kaavamaisen rutiinin uusien kontaktien luomiseksi. Hänen kaavamainen tapansa oli kuitenkin lapsenomaista, mikä herätti samanikäisten aikuisten sijaan alaikäisten nuorten kiinnostuksen.

Rikokseen syyllistyneiden autismlukirjon henkilöiden tavallisimmat rikokset

- ♦ Väkiultarikokset
- ♦ Seksuaalirikokset
- ♦ Vainoaminen
- ♦ Tuhopoltot
- ♦ Kyberrikollisuus

Lähde: Helverschou ym. 2015.

Mahdollisia rikollisen käyttäytymisen taustalla vaikuttavia tekijöitä

- ♦ Sosiaalinen naiivius
- ♦ Vaikeus säädellä omia tunteita
- ♦ Poikkeavat käsitykset moraalista ja muista sosiaalisista säännöistä
- ♦ Vaikeus ymmärtää sosiaalisia tilanteita
- ♦ Pakonomaiset mielenkiinnon kohteet
- ♦ Vaikeus ymmärtää oman toiminnan seurauksia
- ♦ Vaikeus ymmärtää toisten henkilöiden tunteita tai näkökulmaa

Millaiset rikostyypit ovat tyypillisimpiä ADHD-henkilöille?

TOISIN KUIN AUTISMIKIRJO, ADHD näyttäytyy itsenäisenä riskitekijänä rikolliselle käyttäytymiselle. Tämä ei tarkoita, että kaikki ADHD-henkilöt syyllistyivät rikoksiin vaan että riski rikolliseen käyttäytymiseen on kasvanut. ADHD:n ydinoireista impulsiivisuus ja yliaktiivisuus lisäävät erityisesti tätä riskiä.

ADHD-henkilön on vaikea ymmärtää tekojensa seurauksia sekä kontrolloida käyttäytymistään eri tilanteissa, minkä vuoksi henkilö saattaa toimia niin sanotusti hetken mielijohteessa vastoin omaa etuaan. Henkilön toimintaa ohjaavat usein ennemminkin välittömät kuin viiveellä tulevat palkkiot, mikä voi johtaa hallitsemattomaan ja aistimushakuiseen käyttäytymiseen ja vaikeuteen motivoitua pitkän tähtäimen tavoitteisiin. Keskittymisen ongelmat ja pitkäjänteisyyden puute voivat johtaa alisuoriutumiseen opiskelu- ja työelämässä, mikä voi etenkin yhdessä päihdeongelman kanssa nostaa rikollisen toiminnan riskiä.

Rikokseen syyllistyneiden ADHD-henkilöiden tavallisimmat rikokset

- ♦ Varkaus
- ♦ Näpistys
- ♦ Väkivaltarikokset
- ♦ Päihteisiin ja aseisiin liittyvät rikokset

Lähde: Román-Ithier ym. 2017.

Mahdollisia rikollisen käyttäytymisen taustalla vaikuttavia tekijöitä

- ♦ Impulsiivisuus
- ♦ Tunteiden säätelyn vaikeudet
- ♦ Vaikeus motivoitua pitkän ajan tavoitteisiin
- ♦ Elämishakuisuus
- ♦ Vaikeus ymmärtää tekojensa seurauksia
- ♦ Päihdeongelma

CASE: "Jaakolla" on ollut ala-asteelta lähtien vaikeuksia keskittyä koulussa ja olla paikoillaan. Yläasteella Jaakolla alkoi olla paljon selvittämättömiä poissaoloja eikä koulunkäynti edistynyt. Jaakko joutui toistuvasti kahnauksiin, ja hän alkoi käyttää päihteitä sekä tehdä pikkurikoksia. Jaakko koki, että päihteet helpottivat ADHD-oireita, ja pikkurikokset toivat jännitystä elämäänsä. Jaakko toimi hyvin impulsiivisesti, eivätkä rangaistukset muuttaneet hänen toimintaansa. Vähitellen Jaakko ajautui syvemmälle rikolliseen maailmaan.

CASE: "Pekkaa" kuulusteltiin useasti esituskinnan aikana. Alkuun kuulustelut kestivät 4–6 tuntia. Väsymystila vaikutti Pekan suoriutumiseen, ja hän alkoi vastata mahdollisimman nopeasti kysymyksiin. Hänelle tuli voimakas tarve päästä pois. Siinä vaiheessa, kun Pekka ilmaisi, että hän ylikuormittuu useita tunteja kestävässä kuulusteluissa, aikaa lyhennettiin 1–2 tuntiin. Suurimmassa osassa kuulusteluista ei ollut paikalla oikeusavustajaa. Pekan kanssa ei käyty läpi sitä, mitä oikeudesta avustajaan luopuminen tarkoitti. Pekalle kerrottiin, että hän voi kieltäytyä vastaamasta ja ettei hänen tarvitse todistaa itseä vastaan. Pekalla oli kuitenkin vaikeutta erottaa, mihin kysymyksiin tuli vastata ja mitä tietoa voitiin käyttää häntä vastaan.

Millaisia riskejä liittyy neurokirjon henkilöiden oikeusturvan toteutumiseen?

SE, ETTÄ NEUROKIRJON piirteitä ei tunnisteta, on riski oikeusturvan toteutumiselle. Riskit liittyvät erityisesti kommunikaation erityispiirteisiin, sosiaalisten odotusten mukaiseen käyttäytymiseen, oman edun vastaiseen toimintaan ja tilanteeseen liittyviin stressitekijöihin. Riskitilanteita oikeusturvan kannalta tulee vastaan niin kiinniotto-, kuulustelu- kuin oikeudenkäyntitilanteissa sekä vankeusrangaistuksen suorittamisen aikana. Kommunoinnin, vuorovaikutuksen ja keskittymiskyvyn vaikeuksista voi seurata väärinymmärryksiä puolin ja toisin. Hankaluus ymmärtää asioiden seurauksia ja omaa etuaan sekä taipumus kuormittua uusissa sosiaalisissa tilanteissa voi johtaa esimerkiksi väärin tunnustuksiin kuulustelutilanteissa.

Autismikirjon henkilölle voi olla vaikeaa ymmärtää sanomattomia sääntöjä, jolloin hän saattaa toimia oman etunsa vastaisesti. Toisaalta myös omaksutuista säännöistä poikkeaminen voi olla vaikeaa, jolloin henkilön toiminta saattaa vaikuttaa omaehtoiselta ja joustamattomalta. Vaikeus ymmärtää omaa etua saattaa johtaa myös tilanteeseen, missä autismikirjon henkilö tunnustaa asioita, joita hän ei ole tehnyt tai joita ei edes tutkita.

ADHD-henkilölle sovittujen suunnitelmien ja sääntöjen noudattaminen voi olla vaikeaa impulsiivisuuden, keskittymisvaikeuksien sekä oman käyttäytymisen kontrollin vaikeuksien vuoksi, mikä saattaa johtaa oman edun vastaiseen toimintaan. Keskittymisen vaikeudet voivat lisäksi heikentää henkilön kykyä ottaa vastaan ohjeistuksia ja sisäistää omia oikeuksia ja velvollisuuksia.

2. KUULUSTELU

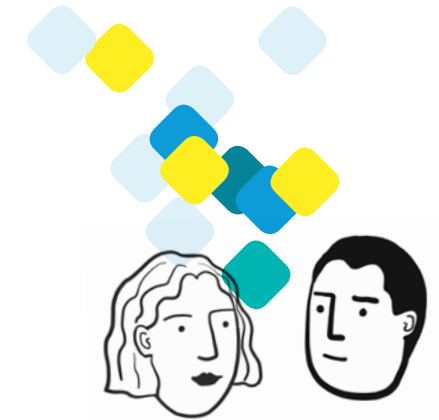
Mitä minun tulisi ottaa huomioon kuulustellessani neurokirjon henkilöä?

KUULUSTELUIDEN TAVOITTEENA ON kerätä kuulusteltavalta mahdollisimman paljon luotettavaa ja rikoksen selvittämisen kannalta olennaista informaatiota. Kuulustelutekniikoita on erilaisia, mutta hyviä kuulustelumenetelmiä yhdistävät seuraavat tekijät: luottamuksen rakentaminen ja kunnioittava vuorovaikutus, kuulusteltavan aito kuulluksi tuleminen, kuunteleminen ilman keskeyttämisiä sekä kuulustelun taidokas strateginen suunnittelu. Hyviä kuulustelumenetelmiä yhdistää lisäksi rakenne, joka tukee sitä, että kuulusteltava kertoo oman versionsa tapahtumista ilman kuulustelijan johdattelua tai tahatonta vaikutusta. (Kaunisto & Kumpuniemi 2019; Fredman ym. 2020.)

Edellä mainitut tekijät ovat erityisen tärkeitä neurokirjon henkilöä kuulusteltaessa. Huomionarvoista on myös se, että luottamuksellisen suhteen luominen neurokirjon henkilöön voi vaatia erilaisia toimintatapoja ja enemmän aikaa neurotyypilliseen henkilöön verrattuna.

Kuulustelutilanteet voivat aiheuttaa huomattavaa stressiä kenelle tahansa, mutta autismikirjon ja ADHD-henkilöille ne voivat olla erityisen kuormittavia, koska heillä on lähtökohtaisesti korkeampi stressitaso. Tämä vaikuttaa henkilön kykyyn suoriutua tilanteissa tarkoituksenmukaisella tavalla. Pakottava tarve päästä pois ahdistavasta tilanteesta voi johtaa virheelliseen tietoon ja pahimmillaan vääriin tunnustuksiin. Lisäksi stressaavat tilanteet voivat korostaa sekä autismikirjon että ADHD-henkilöiden elekieltä, jonka yleisesti tulkitaan viittaavan valehteluun tai petollisuuteen. Tällaisia eleitä ovat muun muassa katsekontaktin välttely, kiemurtelu ja hermostunut liikehdintä.

Tutkintavaiheessa kannattaa pyrkiä hyödyntämään neurokirjon henkilön mahdollista erityisosaamista. Esimerkiksi visuaalisesti lahjakasta henkilöä voi pyytää piirtämään tekovälineen tai -paikan. Piirtämistä, kuvallista havainnollistamista ja asioiden esittämistä kirjallisesti tiiviissä ja selkeässä muodossa kannattaa aina mahdollisuuksien mukaan hyödyntää neurokirjon henkilöä kuulusteltaessa.

Vinkkejä neurokirjon henkilön kohtaamiseen

- ♦ Autismikirjon henkilöiden kohdalla luottamuksellisen suhteen rakentamiseen kannattaa varata aikaa esimerkiksi järjestämällä erillinen tapaaminen ennen varsinaista kuulustelua, jos tämä on tarkoituksenmukaista ja mahdollista.
- ♦ Varaa mahdollisimman häiriötön tila. Huomioi henkilön mahdollinen aistiyliherkkyys esimerkiksi minimoimalla ympäristön taustääänet.
- ♦ Käy kuulustelutilanteissa läpi selkeästi ja konkreettisesti henkilön oikeudet ja velvollisuudet.
- ♦ Huomioi, että henkilön tunnetilaa ei välttämättä pysty arvioimaan ulkoisesta olemuksesta.
- ♦ Varmista, että henkilö ymmärtää valintojensa merkityksen, esimerkiksi jos hän luopuu oikeudestaan avustajaan.
- ♦ Kerro tilanteen eteneminen: mitä, missä, milloin, kenen kanssa ja kuinka kauan.
- ♦ Kerro, miten henkilön odotetaan toimivan.
- ♦ Kerro, onko mahdollisuus taukoihin ja milloin tauot pidetään.
- ♦ Kerro siirtymä- ja muutostilanteissa, mitä seuraavaksi tapahtuu siinä määrin kuin se on mahdollista.
- ♦ Kaikki mahdollinen kuulusteltavalle annettava tieto on hyvä antaa myös ymmärrettävässä kirjallisessa muodossa. Tällaisia tietoja ovat muun muassa kuulusteltavan oikeudet, velvollisuudet ja kuulustelutilanteen eteneminen.
- ♦ Vältä kuulustelutilanteen pitkittymistä.

Miten varmistan, että kuulustelutilanteissa ymmärrämme autismikirjon henkilön kanssa toisiamme?

AUTISMIKIRJON HENKILÖN KUULEMISEEN on hyvä varata riittävästi aikaa. Autismikirjon henkilön kielellisen ja ei-kielellisen viestinnän erityispiirteiden takia on tärkeää kiinnittää huomiota kysymyksenaseteluun ja antaa tarvittava aika henkilölle kysymykseen vastaamiseen.

Autismikirjoon liittyy usein poikkeavaa käyttäytymistä ja niukkaa ilme- ja elekieltä. Nämä piirteet korostuvat stressaavissa tilanteissa ja käyttäytymisen perusteella saatetaan tehdä väärä tulkintoja niin henkilön syyllisyydestä kuin syyttömyydestä.

CASE: Isänsä taposta epäiltynä oleva autismikirjon henkilö oli toistellut kuulustelussa: "Isä on kuollut, isä on kuollut, isä on kuollut". Kuulustelija tulkitse tämän epäasialliseksi ja ilakoivaksi. Myöhemmin kuulustelijalle oli kuitenkin selvinnyt, että kuulusteltava oli vain yrittänyt kysyä häneltä, onko hänen isänsä kuollut. (Johnson, Goodman & Mundy 2018, 236.)

Vinkkejä autismikirjon henkilön kohtaamiseen

- ♦ Perehdy henkilön tapaan kommunikoida kysymällä esimerkiksi läheiseltä tai ulkopuoliselta asiantuntijalta, mikäli tämä on mahdollista.
- ♦ Hyödynnä kuulustelutilanteessa mahdollisuuksien mukaan videointia.
- ♦ Älä edellytä katsekontaktia, koska se voi vaikeuttaa varsinaiseen asiaan keskittymistä. Esimerkiksi viistoittain istuminen voi kuormittaa autismikirjon henkilöä vähemmän.
- ♦ Vältä fyysistä kosketusta ja anna riittävästi henkilökohtaista tilaa.
- ♦ Viittaa kaikkiin henkilöihin aina nimellä.
- ♦ Esitä yksiosaisia, konkreettisia kysymyksiä.
- ♦ Anna henkilölle aikaa ajatella ennen vastaamista.
- ♦ Tiedosta, että henkilö saattaa vastauksenaan toistaa osan kysymyksestä ymmärtämättä, mitä häneltä on kysytty.
- ♦ Tarkista säännöllisesti, että puhutte samasta asiasta ja varmista, että kuulusteltava ymmärtää. Voit pyytää kuulusteltavaa esimerkiksi kertomaan tarkemmin siitä, mitä hän itse juuri sanoi.
- ♦ Hyödynnä kuulustelussa kirjoittamista, kuvia tai piirtämistä, sillä autismikirjon henkilöiden näönvarainen tiedonkäsittely voi olla parempaa kuin kuulonvarainen. Hänelle voi olla esimerkiksi helpompaa ymmärtää kysymykset, kun hän voi lukea ne paperista.
- ♦ Vältä kommunikaatiossa sarkasmia, kielikuvia ja äänenpainon käyttöä, koska autismikirjon henkilö ei välttämättä ymmärrä tai havaitse tällaisia vihjeitä.
- ♦ Pysy itse rauhallisena.

Miten voin varmistaa, että ADHD-henkilö pystyy keskittymään käsiteltävään asiaan?

HENKILÖ, JOLLA ON ADHD-piirteitä voi vaikuttaa levottomalta, kiemurrella tuolissa, heilutella käsiään tai jalkojaan. Hän saattaa puhua päälle, ja puhe voi poukkoilla aiheesta toiseen. Henkilö voi puhua kovaa, mikä saattaa antaa aggressiivisen vaikutelman. Henkilöt, joilla ADHD-piirteet painottuvat pelkästään keskittymisvaikeuksiin, uppoutuvat herkästi omiin ajatuksiinsa eivätkä kykene keskittymään käsiteltävään asiaan. Ympäristön häiriötekijät voivat myös viedä herkästi huomion.

Henkilö voi antaa käytöksellään impulsiivisen ja omaehtoisen vaikutelman. Hetken mielijohteesta toimiminen on tyyppillistä, mikä voi johtaa oman edun vastaisiin ratkaisuihin. Johtopäätösten tekeminen henkilön käyttäytymisen perusteella voi johtaa väärin tulkintoihin.

CASE: "Jaakkoa" kuulusteltiin ajoneuvon luvattomasta käyttöönotosta ja huumausainerikoksesta epäiltynä. Jaakko oli hyvin hermostunut kuulustelutilanteessa ja koki olonsa levottomaksi. Jaakon kaikki keskittymiskyky meni siihen, että hän pyrki pysymään paikoillaan, sillä hän ajatteli, että se vaikuttaa hänen uskottavuuteensa. Kuulustelija totesi Jaakolle, että hän voi liikkua vapaasti tuolissaan, jos se helpottaa. Lisäksi kuulustelija antoi Jaakolle paperia ja kynän, mihin piirtää tai kirjoittaa muistiinpanoja. Kuulustelija kirjoitti myös paperille kuulustelun etenemisen vaiheet tiiviisti. Näiden keinojen avulla Jaakko pystyi keskittymään paremmin tilanteeseen ja vastaamaan kuulustelijan kysymyksiin.

Vinkkejä ADHD-henkilön kohtaamiseen

- ♦ Jaa kuulustelu pienempiin osiin.
- ♦ Pidä taukoja ja kerro etukäteen, milloin tauot pidetään.
- ♦ Anna käsille tekemistä, esimerkiksi mahdollisuus piirtää tai pyöritellä jotakin esinettä kädessä.
- ♦ Anna kuulusteltavalle mahdollisuus liikkua ja liikehtiä, sillä aloillaan pysyttely voi kuormittaa keskittymiskykyä merkittävästi.
- ♦ Puhu selkeästi.
- ♦ Käytä henkilön nimeä, kun puhuttelet häntä.
- ♦ Esitä yksi kysymys kerrallaan. Varaudu toistamaan kysymyksesi ja rajaamaan keskustelua asianmukaisesti, jos henkilö ei kykene keskittymään.
- ♦ Varmista, että puhutte samasta asiasta.
- ♦ Pysy itse rauhallisena.

Mitä erityisiä riskejä on johdattelevissa kysymyksissä, ja mitä haasteita liittyy vapaaseen kerrontaan neurokirjon henkilöillä?

JOHDATTELEVIEN KYSYMYSTEN ESITTÄMINEN

neurokirjon henkilöille voi johtaa virheelliseen tietoon, mikä saattaa hidastaa ja haitata rikoksen selvittämistä ja tuhata poliisin resursseja. Pahimmillaan neurokirjon henkilö voi tunnistaa rikoksen, jota hän ei ole tehnyt. Neurokirjon henkilöt ovat erityispiirteidensä vuoksi erityisen haavoittuvia, jolloin on tärkeää, ettei kuulusteltaessa käytetä johdattelevia kysymyksiä.

Autismikirjon henkilöt eivät ole sen enempää johdateltavissa luomaan niin sanottuja valemistoja kuin neurotyypillisetkään. On kuitenkin tärkeää huomioida, että autismikirjon henkilöt voivat painostettaessa olla alttiimpia ja suosituvasempia arvailemaan vastauksissaan ja myötäilemään kuulustelijaa. Stressaavassa tilanteessa henkilö saattaa vastata niin kuin hän olettaa, että hänen odotetaan vastaavan, vaikka vastaus ei olisi totta. Myös ymmärtämiseen liittyvät vaikeudet voivat johtaa siihen, että henkilö vastaa niin kuin hänen kysymyksen

perusteella oletetaan vastaavan. Henkilö voi myös myöntää tehneensä jotain selvitettävään rikokseen liittyvää, jos on joskus aiemmin tehnyt jotakin sen kaltaista.

Vapaaseen kerrontaan perustuvat kuulustelumenetelmät voivat olla neurokirjon henkilöille vaikeita, jos avoimille kysymyksille ei ole luotu kontekstia niin, että haastateltava tietää selkeästi, mistä tapahtumasta puhutaan. Tilanneyhteyden luominen ja esimerkiksi tapahtuman vapaamuotoinen piirtäminen ennen vapaata kerrontaa voi helpottaa tilanteen muistamista ja johdonmukaisen tarinan tuottamista. (Ks. myös kohta ["Muistavatko autismikirjon ja ADHD-henkilöt asioita ja tapahtumia samalla tavalla kuin muutkin ihmiset keskimäärin"](#).)

Esimerkiksi tapahtumapäivää on hyvä käydä läpi aikajärjestyksessä, sillä autismikirjon henkilö ei välttämättä pysty "hyppäämään"

suoraan tiettyyn tilanteeseen ja kertomaan kuulustelun kannalta keskeisiä asioita. Autismikirjon henkilön voi olla esimerkiksi vaikea vastata kysymykseen "Mitä teit eilen?"

CASE: "Pekka" kertoi, että kuulusteluissa hänelle esitettiin johdattelevia kysymyksiä, kuten: "Tämän ja tämän perusteella olet tehnyt näin, miksi olet tehnyt näin?" Pekka ei omasta mielestään ollut tehnyt niin kuin kysymyksessä esitettiin, eikä hän osannut vastata. Hän koki, että jos hän lähtee vastaamaan, niin hän myöntää tehneensä niin. Ihminen, jolla on autismikirjon piirteitä, saattaa vastata edellä esitetyn kaltaiseen kysymykseen myönteisesti, vaikka ei olisi syylistynyt esitettyyn tekoon.

Muistavatko neurokirjon henkilöt asioita ja tapahtumia samalla tavalla kuin muutkin ihmiset keskimäärin?

AUTISMIKIRJON HENKILÖ VOI muistaa valtaosan määrän yksityiskohtaista tietoa jostakin asiasta, mutta hänellä voi olla vaikeuksia palauttaa mieleen tilanteita tai tapahtumaketjuja. Tämä johtuu siitä, että autismikirjon henkilöiden niin sanottu omaelämäkerrallinen muisti toimii poikkeavasti ja koettujen tilanteiden muistaminen ilman vihjeitä voi olla vaikeaa. Autismikirjon henkilöiden kertomukset kokemuksistaan ovat niukempia ja epäjohdonmukaisempia kuin muilla, ja heidän voi olla vaikea yhdistää erillistä tietoa keskenään (kuka teki mitä ja missä). Tämän vuoksi on tärkeää rakentaa tilanneyhteys siihen, mistä puhutaan johdattelomatta kuulusteltavan kerrontaa.

Autismikirjon henkilöt pystyvät palauttamaan mieleensä paremmin tietoa, jos tietävät, mitä tietoa heidän tulee hakea. Niin sanottu tunnistava muisti toimii paremmin, sillä tunnistettava asia toimii eräänlaisena hakuvihjeenä. Tunnistamisen osalta on kuitenkin huomioitava,

että autismikirjon henkilöillä voi esiintyä niin sanottua kasvosokeutta, jolloin henkilön tunnistaminen kasvojen perusteella ei välttämättä onnistu.

ADHD-henkilöiden muisti häiriintyy herkästi. Kuultuja ja luettuja asioita voi olla vaikea painaa mieleen, jolloin kuulustelutilanteissa hetki sitten kysytyt asiat saattavat unohtua ja monen asian mielessä pitäminen samanaikaisesti voi olla vaikeaa. Myös ympäristön häiriötekijät vaikeuttavat ADHD-henkilön muistin toimintaa. Toisaalta ADHD-henkilö saattaa muistaa näkemänsä asiat hyvin. Tapahtumien muistamiseen vaikuttaa etenkin se, mihin henkilö on tapahtumahetkellä keskittynyt.

3. OIKEUDENKÄYNTI

Miten ohjeistan neurokirjon henkilöä ennen ja jälkeen oikeudenkäynnin?

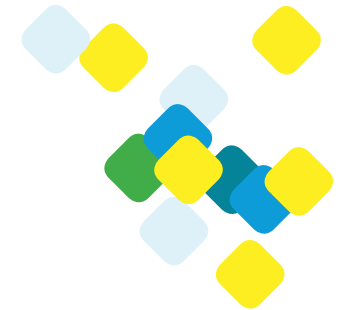
NEUROKIRJON HENKILÖN TUEN tarve ei aina näy ulospäin, eikä hän välttämättä osaa ilmaista omia tarpeitaan. Oikeussalissa saataan tehdä virheellisiä päätelmiä henkilön käyttäytymisestä, mikä voi olla riski oikeusturvan toteutumiselle. Neurokirjon ihminen voi esimerkiksi olla ilmeetön ja eleetön, mikä voidaan virheellisesti tulkita katumattomuudeksi.

Ennen oikeudenkäyntiä on hyvä kysyä henkilöltä itseltään tai hänet hyvin tunnevalta ihmiseltä (perheenjäsen, tukihenkilö), millaisia tuen tarpeita mutta myös vahvuuksia hänellä on. Valmistelemissa tapauksissa ja oikeudessa neurokirjon henkilön toimintaa helpottavat selkeät ohjeet ja tilanteiden ennakoitavuus. Ennen oikeudenkäyntiä suullinen valmistelu on tärkeää.

Miten varmistua, että henkilö ymmärtää oikeuden päätöksen? Neurokirjon henkilö ei välttämättä ymmärrä saamansa oikeuden päätöksen sisältöä, vaikka hän lukisikin tekstin hyvin sujuvasti. On tärkeää varmistaa, että henkilö on ymmärtänyt hänelle annettun kirjallisen materiaalin ja mitä se käytännössä tarkoittaa. Tarkista, että henkilö ymmärtää, miten hänen tulee toimia jatkossa. Pyydä henkilöä kertomaan omin sanoin, mitä päätös käytännössä tarkoittaa ja miten hänen tulee edetä.

CASE: "Topi" on aina ollut olemukseltaan hyvin ilmeetön ja eleetön. Hän on saanut usein palautetta siitä, että näyttää vihaiselta tarkkaillaessaan muita ihmisiä. Ennen oikeudenkäyntiä asianajaja ohjeisti Topia näyttämään istunnossa mahdollisimman katuvalta. Topi ahdistui tästä, sillä hän ei tiennyt, miten näyttää katuvalta. Lisäksi osa syytteistä koski asioita, joita hän ei ollut tehnyt. Topi ihmetteli, miksi hänen pitäisi katua niitä.

Vinkkejä neurokirjon henkilön valmistelemiseen ennen oikeudenkäyntiä

- ♦ Kerro etukäteen, keitä oikeudenkäynnissä on paikalla.
- ♦ Kerro, mikäli mahdollista, kauanko tilaisuus kestää, onko mahdollisuus taukoihin ja milloin ne pidetään.
- ♦ Kerro, miten oikeudenkäynti etenee.
- ♦ Kerro, mitä henkilöltä odotetaan tilaisuudessa ja milloin on hänen vuoronsa puhua.
- ♦ Käy mahdolliset oikeudenkäynnissä esitettävät kysymykset läpi etukäteen. Vältä johdattelevia kysymyksiä, koska ne ovat riski henkilön oikeusturvan toteutumiselle.
- ♦ Anna tarvittavat tiedot kirjallisena, jolloin neurokirjon henkilö voi palata niihin tarvittaessa.
- ♦ Huomioi mahdolliset ajanhallintaan liittyvät vaikeudet. Neurokirjon henkilöllä voi olla vaikeuksia saapua paikalle oikeaan aikaan. Pyydä asettamaan puhelimeen muistutus tai soita, niin henkilön on helpompi saapua paikalle ajoissa.
- ♦ Vierailu oikeussalissa tai rakennuksessa voi helpottaa neurokirjon henkilöä hahmottamaan, mitä tulee tapahtumaan.

Vinkkejä neurokirjon henkilön stressin hallitsemiseen oikeudenkäynnissä

- ♦ Selvitä etukäteen, miten stressitason nousu näkyy henkilön käyttäytymisessä.
- ♦ Selvitä, miten kyseistä henkilöä voi rauhoittaa, jos hänen stressitasonsa nousee liian korkeaksi. Henkilön levottomuutta saattaa helpottaa esimerkiksi se, jos hän saa tehdä käsillä jotain. Hän voi esimerkiksi piirtää tai pyöritellä jotain esinettä.
- ♦ Ennakoi muutostilanteiden aiheuttamaa stressiä: kerro henkilölle, mikä on muuttunut tai tulee muuttumaan ja minkä vuoksi.
- ♦ Viesti henkilölle selkeästi, kun on hänen puheenvuoronsa. Muistuta, että hänen tulee ilmaista selkeästi, jos hän ei ymmärrä kysymystä, tiedä vastausta tai jos joku on ymmärtänyt hänen sanomansa väärin.
- ♦ Anna henkilölle aikaa ajatella ennen vastaamista.
- ♦ Kieltämisen sijaan kerro, mitä toivot henkilön tekevän.
- ♦ Pyydä oikeudenkäyntiin henkilölle tuttu ihminen, jos mahdollista, koska se saattaa rauhoittaa häntä. (Ks. myös kohta "[Vinkkejä neurokirjon henkilön kohtaamiseen](#)".)

Miten autan ja tuen neurokirjon henkilöä hoitamaan osuutensa oikeudenkäynnissä?

OIKEUSKÄSITTELYT VOIVAT OLLA stressaavia kenelle tahansa, mutta erityisen kuormittavia ne ovat neurokirjon henkilöille, koska heidän stressitasonsa on tavallista korkeampi. Stressi ei kuitenkaan välttämättä näy selvästi ulospäin. Neurokirjon henkilöillä stressi voi alentaa huomattavasti muun muassa kielellistä toimintakykyä, keskittymiskykyä, muistin toimintaa sekä vuorovaikutuksessa olemista. Etenkin autismikirjon henkilöillä sosiaalisten tilanteiden käyttäytymismallit saattavat olla opeteltuja, ja niitä voi olla vaikeaa ylläpitää stressaavassa tilanteessa. Tällöin eleet ja kommunikointi voivat niukentua entisestään. Stressaavat tilanteet voivat myös saada neurokirjon henkilön puhumaan tavallista enemmän, sulkeutumaan, juuttumaan yksityiskohtiin tai puhumaan epäolennaisista asioista.

CASE: "Jounia" hermostutti tuleva oikeudenkäynti todella paljon. Hänelle oli tärkeää, että häntä kuunneltaisiin oikeudessa ja että hän saisi sanoa sanottavansa. Jouni kuitenkin pelkäsi, että stressi saisi hänet menemään lukkoon, jolloin hän ei saisi sanottua sanaakaan tai alkaisi hermostuksissaan höpöttämään epäolennaisuuksia. Jounin hermostuneisuutta helpotti se, että asianajaja ymmärsi hänen tilanteensa. He sopivat yhdessä, millä tavoin asianajaja voi auttaa hänet tarvittaessa palaamaan asiaan tai sanomaan sanottavansa. Näin Jouni ei lopulta saanut oikeudenkäynnissä stressireaktiota.

Lähteet ja muuta kirjallisuutta

Fredman, Markku, Janne Kanerva, Matti Tolvanen & Marko Viitanen (2020). *Esitutkinta ja pakkokeinot*. 6. uudistettu painos. Helsinki: Alma Talent Oy.

Helverschou, Sissel Berge, Kirsten Rasmussen, Kari Steindal, Erik Søndanaa, Britta Nilsson & Jim Aage Nøttestad (2015). Offending Profiles of Individuals with Autism Spectrum Disorder: A Study of All Individuals with Autism Spectrum Disorder Examined by the Forensic Psychiatric Service in Norway between 2000 and 2010. *Autism*, 19:7, 850–858.

Johnson, Jonni L., Gail S. Goodman & Peter C. Mundy (2018). *The Wiley Handbook of Memory, Autism Spectrum Disorder, and the Law*. Hoboken, New Jersey: Wiley Blackwell.

Kaunisto, Jasmin & Minna Kumpuniemi (2019). *Rikoksesta epäiltyjen kuulustelumenetelmät. Oikeuspsykologian erikoistumiskoulutus 2017–2019*. Turku: Åbo Akademi. <https://bit.ly/3bh2Klf> [luettu 8.5.2020].

National Autistic Society Northern Ireland (2014). *Autism: A Guide for Criminal Justice Professional*. <https://bit.ly/2zhocfc> [luettu 8.5.2020].

National Autistic Society (2017). *Autism: A Guide for Police Officers and Staff*. <https://bit.ly/2yDIX0J> [luettu 8.5.2020].

Román-Ithier, Jan C., Rafael A. González, Maria C. Vélez-Pastrana, Gloria M. González-Tejera & Carmen E. Albizu-García (2017). Attention Deficit Hyperactivity Disorder Symptoms, Type of Offending and Recidivism in a Prison Population: The Role of Substance Dependence. *Criminal Behaviour and Mental Health* 27:5, 443–456.

The Advocate's Gateway (2016). *Planning to Question Someone with an Autism Spectrum Disorder Including Asperger Syndrome. Toolkit 3*. <https://bit.ly/3ch09ZZ> [luettu 8.5.2020].

The Advocate's Gateway (2015). *Planning to Question Someone with "Hidden" Disabilities: Specific Language Impairment, Dyslexia, Dyspraxia, Dyscalculia and Ad(H)D. Toolkit 5*. <https://bit.ly/2Wc4p7j> [luettu 8.5.2020].

The Advocate's Gateway (2015). *Witnesses and Defendants with Autism: Memory and Sensory Issues: Toolkit 15*. <https://bit.ly/2yvSoRk> [luettu 8.5.2020].

OIKEUSTURVA JA KUNTOUTUS
KUNTOON 2020 -hanke

© Tekijät & Autismisäätiö sr

Autismisäätiö sr
Jämsänkatu 2
00520 Helsinki

Taitto: Z-Factory
Kannen kuva: Umberto Shaw (Pexels)

